

Arbeidsinzet

Nederlandse fabrieken moesten een groot deel van hun productie aan Duitsland afstaan, vaak zelfs speciaal aan het Duitse leger. Langs de kust werd bijvoorbeeld de *Atlantikwall* door Nederlandse bedrijven aangelegd. Dat was een keten van verdedigingswerken die een invasie uit zee moest voorkomen.

Er werden echter ook Nederlanders in Duitsland aan het werk gezet. Al vanaf de zomer van 1940 gingen arbeiders de grens over, op vrijwillige basis. Zij werden gewoon betaald en konden af en toe met verlof naar huis. Maar Duitsland had steeds meer arbeiders nodig, omdat veel Duitse mannen aan het front moesten vechten. Langzaam werd de 'arbeidsinzet' steeds minder vrijwillig. Eerst dreigden de Duitsers de uitkering van alle werklozen in te trekken als zij weigerden te gaan. De keuze was: verhongeren of naar Duitsland. Maar dat leverde nog niet genoeg arbeidskrachten op. Op 6 mei 1943 werd bekendgemaakt dat alle mannen tussen 18 en 35 jaar verplicht waren om in Duitsland te gaan werken. Alleen wie kon bewijzen dat hij in Nederland onmisbaar was, mocht blijven. Veel mannen zagen dat niet zitten en doken onder. Anderen wisten via 'goede' ambtenaren een vrijstelling voor de arbeidsinzet te ritselen.

Toen de verwachte aantallen werkkrachten niet gehaald werden, ging de Duitse bezetter steeds bruter ronselen. In 1944 werden over het hele land 150.000 mannen bij razzia's opgepakt en naar Duitse werkkampen gebracht.

Duitsers werden gewaarschuwd niet te vriendschappelijk (of liever: helemaal niet) met buitenlandse arbeidskrachten om te gaan. Overigens hadden de Nederlanders het wat dat betreft veel minder slecht dan bijvoorbeeld de Polen en Russen, die als 'Untermenschen' behandeld werden.

In de hele oorlog hebben meer dan vijfhonderdduizend Nederlanders in Duitsland dwangarbeid moeten verrichten. De arbeidsomstandigheden waren vreselijk: zwaar werk, slecht eten, slechte huisvesting, lange werkdagen, scheldpartijen en slaag, en tot overmaat van ramp geregeld geallieerde bombardementen op de Duitse fabrieken. Vooral in de laatste oorlogsjaren traden de Duitsers streng op tegen de (dwang)arbeiders. Wie een dag niet op het werk verscheen, kon rekenen op een flinke straf, zoals vier dagen geen etensbonnen. 'Wie niet werkt, hoeft ook niet te eten', was de gedachtegang. Maar de solidariteit was vaak zo groot dat lotgenoten hun eten met de gestraften deelden.

In totaal kwamen dertigduizend Nederlandse dwangarbeiders om het leven. Toen de overlevenden na de oorlog thuiskwamen, werden ze vaak met de nek aangekeken. Wie voor de vijand had gewerkt, was geen goede Nederlander, vonden de thuisblijvers. Vaak ontrecht, want de meesten hadden geen keus.